МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КОТОВА АЛЬОНА СЕРГІЇВНА

УДК 343.13

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК АРЕШТУ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;

судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Капліна Оксана Володимирівна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувачка кафедри кримінального процесу, член-кореспондент Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Гринюк Володимир Олексійович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права;

кандидат юридичних наук, доцент
Фомін Сергій Борисович,
Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, суддя.

Захист відбудеться «29» жовтня 2020 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано «24» вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради **В. Ю. Шепітько**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ст. 41 закріплює: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності… Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним… Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом». Таке положення Конституції корелює із вимогою низки міжнародно-правових документів, що закріплюють принцип недоторканності права власності, як-от: Загальна декларація прав людини (ст. 17, ч. 2 ст. 29); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (статті 2, 17); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (статті 3, 4), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ) та Протоколу № 1 до неї. Отже, Основний Закон держави, міжнародно-правові акти, встановлюючи непорушність права власності, передбачають, що воно не є абсолютним, а будь-яке втручання держави у мирне володіння майном має супроводжуватися процесуальними гарантіями, спрямованими на захист цього вагомого права. Сказане повною мірою стосується кримінального процесу, бо він належить до тих сфер діяльності, де найбільшим чином зачіпаються права та свободи людини, а сама кримінальна процесуальна діяльність нерозривно пов'язана з можливістю застосування кримінального процесуального примусу, заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема й майнового характеру. Ось чому важливого значення набуває формування передбачених законом гарантій від можливого зловживання з боку органів, що ведуть процес, створення такого процесуального порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, при якому буде дотримано справедливий баланс між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи, втручання у права людини «встановлені законом», переслідують одну або більше легітимних цілей…та є «необхідними в демократичному суспільстві» (рішення ЄСПЛ у справі «Серявін проти України», «Швидка проти України», «Брумереску проти Румунії», «Спорронг і Лоннрот проти Швеції», «Коваль та інші проти України», «Зосімов проти України»).

Проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, були предметом дослідження таких відомих вчених, як В. П. Бож’єв, І. В. Гловюк В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О.В. Капліна, О. П. Кучинська, Л.М. Лобойко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. М. Савицький, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін.

До різних аспектів зазначених проблем зверталися молоді вітчизняні дослідники: О. В. Верхогляд-Герасименко, І. Й. Гаюр, С. В. Давиденко, М. І. Демура, А. В. Дрозд

І. П. Зіньковський, Д. Ю. Кавун, Х. Р. Кахнич, С. О. Ковальчук, І. О. Крицька, Г. М. Куцкір, М. В. Лепей, Н. С. Моргун, Т. О. Музиченко, А. Е. Руденко, А. М. Стебелєв, І. І. Татарин, та інші.

При безсумнівній цінності досліджень указаних авторів, слід зазначити, що різними є аспекти наукового пошуку вчених, адже деякі з них розглядали арешт майна як засіб забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, інші досліджували його як засіб збереження речових доказів, фокусували свою увагу на недоторканності права власності як засади кримінального провадження або апеляційного оскарження ухвал слідчого щодо правомірності обмеження права власності, повноважень слідчого при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Крім того, динамічне та перманентне, але при цьому не завжди узгоджене, оновлення кримінального процесуального законодавства, відсутність правової визначеності в багатьох статтях КПК, що унормовують арешт майна, системні проблеми, пов'язані з незаконними діями співробітників правоохоронних органів щодо майнових прав осіб у кримінальному провадженні, що констатовано ЄСПЛ, неоднакова правозастосовна практика тощо постійно надають ученим простір для нових наукових розвідок та є індикатором актуальності дослідження процесуального порядку арешту майна у кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 25 листопада 2015 р. (протокол № 4).

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо процесуального порядку накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, виявлення проблем, що виникають під час застосовування цього заходу забезпечення кримінального провадження та розробка науково обґрунтованих підходів щодо можливих шляхів їх подолання.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних завдань:

– дослідити історичні витоки та розвиток законодавства, що унормовувало процедуру арешту майна у кримінальному провадженні;

– встановити правову природу арешту майна у кримінальному провадженні, проаналізувати його підстави, умови, завдання, мету, ознаки, визначити поняття;

– виокремити осіб, на майно яких може бути накладений арешт, та виявити дефекти нормативного регулювання їх процесуального статусу;

– визначити галузеву специфіку розуміння поняття «майно, на яке може бути накладений арешт» у кримінальному провадженні;

– окреслити та охарактеризувати критерії оцінки допустимості та правомірності обмеження права на володіння майном під час його арешту скрізь призму КЗПЛ та практику ЄСПЛ;

– спираючись на підходи ЄСПЛ, розробити та запропонувати алгоритмізацію оцінки правомірності арешту майна слідчим суддею під час розгляду клопотання про це слідчого, прокурора;

– виявити проблеми правового регулювання та правозастосування, що виникають під час арешту майна у кримінальному провадженні та зняття арешту з майна;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення правової регламентації процесуального порядку арешту майна у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються при накладенні арешту на майно у кримінальному провадженні та знятті арешту з майна.

Предметом дослідження є процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження й виконання поставлених завдань використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів юридичної науки. Звернення до діалектичного методу забезпечило вивчення процесуального порядку накладення арешту на майно, ініціювання та розгляду питання про арешт майна, процедури скасування арешту майна з позиції цілісності явища і взаємопов'язаності окремих його елементів. Статистичний метод використовувався при узагальненні матеріалів практики з метою встановлення наявних тенденцій, поширеності різного роду спірних ситуацій, обумовлених відсутністю єдності у правозастосуванні. Метод соціологічних досліджень (у такій його формі як анкетування) надав можливість отримати зріз свідомості професійних учасників кримінального процесу з питань, що охоплюються предметом дослідження. Герменевтичний метод став у нагоді для з’ясування правового змісту норм КПК та виявлення системно-структурних та логіко-лінгвістичних дефектів кримінального процесуального законодавства. Метод узагальнення допоміг сформулювати науково обґрунтовані висновки та рекомендації прикладного характеру. Указані методи використовувались комплексно, що сприяло забезпеченню об'єктивності й всебічності проведеного дослідження, обґрунтованості та узгодженості зроблених дисертанткою висновків, а також достовірності отриманих результатів.

Нормативно-правову та інформаційну базу дисертації склали: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти й документи рекомендаційного характеру, КПК та інші закони України, рішення ЄСПЛ, інтерпретаційні акти вищих судових інстанцій України, кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних держав.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних правників з теорії права, конституційного права, кримінального права та процесу, цивільного права та процесу

інших галузей юридичної науки.

Емпіричне підґрунтя дослідження – рішення ЄСПЛ, КСУ, ВС, ВССУ, результати проведеного узагальнення практики, в межах якого опрацьовано 500 ухвал слідчих суддів, розміщених у ЄДРСР. Відповідно до цілей дослідження було проведено анкетування, у ході якого опитано 175 прокурорів, 123 слідчих, 47 слідчих суддів та 15 адвокатів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові результати у вигляді комплексу наукових висновків щодо процесуального порядку арешту майна у кримінальному провадженні. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі.

Уперше:

– на підставі аналізу ґенези інституту арешту майна зроблено висновок, що зачатки цього інституту були закріплені в нормах Поширювальної редакції Руської Правди та Соборному уложенні 1649 р.;

– аргументовано, що використання законодавцем неузгодженої термінології: «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» (ст. 64-2 КПК), «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» (п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК); «третя особа» (п. 9-2 ч. 1 ст. 393 КПК), «треті особи» (п.6. ч. 2 ст. 173 КПК); «інші особи» (ч. 4 ст. 173 КПК), «інший власник або володілець майна» (ч. 1 ст. 174 КПК) призводить до правової невизначеності норм, які входять до інституту арешту майна, їх колізійності, негативно позначається на встановленні процесуального статусу зазначених осіб та потребує негайного усунення такої варіативності законодавчим шляхом;

– зроблено висновок про неможливість використання у кримінальній процесуальній діяльності широкого розуміння поняття «майно», яке розроблене у цивільному та господарському законодавстві, без істотної корекції, зважаючи на галузеві особливості і мету арешту майна у кримінальному провадженні;

– доведено неприпустимість накладення арешту на ліміт податку на додану вартість, оскільки це є арифметичною величиною, що обчислюється за формулою, встановленою Податковим кодексом України, і не є майном у значенні ст. 170 КПК;

– на підставі КЗПЛ, Першого протоколу до КЗПЛ та практики ЄСПЛ запропонована модель алгоритмізації оцінки слідчим суддею правомірності обмеження права особи на мирне володіння майном під час вирішення клопотання про арешт майна;

– констатовано, що використання законодавцем у ч. 5 ст. 171 КПК різних часових величин («не пізніше наступного робочого дня» та «протягом 48 годин») для унормування обов'язку прокурора звернутися до суду з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майно є негативним явищем, оскільки: а) призводить до дезорієнтації при спробі визначитися із

законодавчими пріоритетами в оперативності «запуску» судового контролю за дотриманням майнових прав залежно від способу тимчасового вилучення майна; б) є причиною помилок у прикладному застосуванні, оскільки ускладнює вибір необхідного правила для обчислення процесуального строку; в) безпідставно встановлює різні правові підходи до регламентації однотипних ситуацій;

– обґрунтовано потребу поширити правило, відповідно до якого «клопотання про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна», на всі випадки тимчасового вилучення майна, незалежно від варіацій такого вилучення;

– запропоновано поділ процедурних алгоритмів, активізація яких може (а в деяких випадках – повинна) призвести до скасування арешту майна, на ті, що спрацьовують: а) автоматично, незалежно від волевиявлення заінтересованої особи; б) лише за ініціативою заінтересованої особи;

– аргументовано доцільність надати слідчому судді право залишити без розгляду клопотання про скасування арешту майна у зв'язку із тим, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про арешт майна, якщо у клопотанні не зазначено нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Удосконалено:

– визначення поняття «арешт майна», яке може бути запропоновано для вдосконалення ч. 1 ст. 170 КПК;

– позицію, відповідно до якої пропуск без поважних причин строку, передбаченого ч. 5 ст. 171 КПК, повинен розцінюватися як непереборна перешкода до прийняття судом рішення про арешт майна;

– підхід, згідно із яким ч. 1 ст. 174 КПК вміщує три самостійні, альтернативні підстави для реалізації алгоритму скасування арешту майна через звернення із клопотанням до слідчого судді, суду: 1) відсутність особи при розгляді питання про арешт майна; 2) відсутність потреби у подальшому застосуванні арешту; 3) необґрунтованість накладеного арешту;

– аргументацію наукової пропозиції щодо доцільності законодавчого закріплення диференційованого підходу до визначення причин відсутності особи під час розгляду питання про накладення арешту на майно як підстави для виникнення права на звернення до слідчого судді, суду із клопотанням про скасування арешту;

– обґрунтування позиції про необхідність доповнення ч. 1 ст. 174 КПК положенням, відповідно до якого слідчий, прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна, якщо дійде висновку, що в подальшому застосуванні цього заходу забезпечення кримінального провадження відпала потреба.

Набули подальшого розвитку:

– аргументи на підтримку точки зору про необхідність перегляду теорії кримінального процесуального примусу, яка була розроблена наприкінці XX ст., що обумовлюється: суттєвим оновленням вітчизняного законодавства та прийняттям КПК 2012 р.; нездатністю її концептуально та системно відобразити сучасні закономірності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, усвідомити їх правову природу, надати визначення поняттям, встановити систему та здійснити класифікацію, узагальнити гарантії прав особи, що закладені у змагальні процедури кримінального провадження;

– підходи до визначення переліку умов арешту майна;

– науково-практичний підхід, відповідно до якого винесення слідчим, прокурором постанови про визнання предмета (майна) речовим доказом є обов'язковою передумовою накладення на нього арешту;

– позиція, згідно із якою положення ч. 1 ст. 172 КПК (передбачає, що неприбуття ініціатора арешту майна в судове засідання не перешкоджає розгляду відповідного клопотання) не суперечить загальній парадигмі вітчизняного кримінального процесу і об'єктивно не заважає суду розглянути вказане питання на підставі поданих матеріалів;

– контраргументація наукового підходу, відповідно до якого існує потреба законодавчої відмови від передбаченої ч. 9 ст. 170 КПК можливості накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах.

Практичне значення одержаних результатів. Зроблені в дисертації висновки і пропозиції мають теоретичне і практичне значення й можуть бути використані: а) у науково-дослідницьких цілях – для подальшого опрацювання проблематики арешту майна у кримінальному провадженні; б) у нормотворчій діяльності – під час удосконалення норм чинного КПК; в) у правозастосовній діяльності – з метою надання практичної допомоги слідчим, прокурорам, слідчим суддям і суддям у застосуванні кримінального процесуального закону; г) у навчально-методичних цілях – при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія та практика застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні».

Особистий внесок здобувача. Положення та висновки, що містяться у дисертації, є результатом самостійного, особистого дослідження автора. В опублікованій статті у співавторстві з О. Капліною «Критерії правомірності обмеження права власності під час арешту майна у кримінальному провадженні в світлі практики Європейського суду з прав людини» автором особисто було проведено узагальнення практики ЄСПЛ та сформульовано висновки щодо правомірності обмеження майнових прав особи.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального

процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена на її засіданні, схвалена нею й рекомендована до захисту. Основні положення й висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на міжнародних науково-практичних конференціях «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (9–10 грудня 2016 р. м. Івано-Франківськ); «Аубакировские чтения» (19 лютого 2017 р. , м. Алмати).

Структура дисертації зумовлена її предметом, метою і завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять 7 підрозділів, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 270 сторінок, із яких основний текст 208 сторінок, список використаних джерел (347 найменувань) – 35 сторінках, додатки – 27 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, зв'язок з науковими програмами, визначаються мета, завдання, об’єкт і предмет дослідження, його методологічне й теоретичне підґрунтя, розкривається наукова новизна, з’ясовується практичне значення отриманих результатів, указується ступінь їх апробації.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи арешту майна у кримінальному провадженні» складається з п’яти підрозділів.

У ***підрозділі 1.1. «Становлення інституту накладення арешту на майно у кримінальному процесі»*** зроблено висновок, що попри доволі поширене твердження, що початок формування інституту арешту майна пов'язується зі Статутом кримінального судочинства 1864 р. (СКС 1864 р.), дослідження більш ранніх пам'яток права уможливило висновок, що зачатки інституту накладення арешту на майно спостерігаються вже в нормах Поширювальної редакції Руської Правди та Соборному уложенні 1649 р. У СКС 1864 р. цей інститут сформувався остаточно, що дозволило автору проаналізувати його процесуальний порядок, виокремити основні риси, систему гарантій прав особи, на майно якої накладався арешт. У роботі також простежено розвиток нормативного регулювання розглядуваного інституту в КПК УССР 1922, 1927, 1960 років. Це уможливило висновок про особливості його ґенези, а також нагальну потребу перегляду теорії кримінального процесуального примусу, яка була розроблена наприкінці XX ст., що обумовлюється: суттєвим оновленням вітчизняного законодавства та прийняттям КПК 2012 р.; нездатністю її концептуально та системно відобразити сучасні закономірності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, усвідомити їх правову природу, дати визначення поняттям, встановити систему та зробити класифікацію, продемонструвати гарантії прав особи, що закладені у змагальні процедури кримінального провадження.

У підрозділі 1.2. «Правова природа арешту майна у кримінальному провадженні» з’ясована семантика поняття «правова природа» та, спираючись на доктринальні уявлення про

його складові, проаналізовано поняття «арешт майна», встановлені його ознаки, мета, завдання, функціональна спрямованість, підстави та умови.

Зазначається, що КПК України є єдиним серед кодексів пострадянських держав, який містить легальне визначення поняття «арешт майна», яке, однак, не є бездоганним та потребує вдосконалення.

Поділяючи підстави арешту майна на фактичні та юридичні, доводиться, що фактичні підстави не є однорідними і диференціюються залежно від правовідносин, що їх породжують, та мети арешту майна на матеріально-правові (що випливають з норм кримінального законодавства та пов'язані із можливістю здійснення конфіскації майна або спеціальної конфіскації); процесуально-правові (пов'язані зі збереженням речових доказів) та цивільно-правові (пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також з іншими майновими стягненнями). Юридичні підстави поділяються на загальні та виключні. До загальних підстав застосування арешту майна належить ухвала слідчого судді, суду, постановлена на підставі клопотання прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, або цивільного позивача. Виключні юридичні підстави арешту майна: 1) застосовуються у невідкладних випадках; 2) носять невідкладний, попередній та недовготривалий характер, що дало законодавцю право іменувати їх «попередній арешт майна»; 3) суб'єктом застосування є директор НАБУ (або його заступник); 4) мета цього заходу – збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні до накладення арешту на майно у загальному порядку; 5) застосовуються щодо злочину, який належить до підслідності НАБУ; 6) мають місце, якщо здійснюється досудове розслідування щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Мета арешту майна детермінує процесуальний порядок арешту, процесуальний режим арештованого майна, істотно впливає на обсяг повноважень посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. Умови арешту майна – це сукупність вимог правового характеру, що обумовлюють законність його застосування, сприяють дотриманню прав особи, щодо якої застосовується цей захід забезпечення кримінального провадження. Запропоновано підрозділяти умови арешту майна на дві групи – умови-рішення та умови-обставини.

*У **підрозділі 1.3. «Особи, на майно яких може бути накладений арешт»*** на підставі аналізу нормативного регулювання процесуального статусу вказаних осіб, піддано критиці варіативність термінології, яка використовується в КПК та породжує правову невизначеність під час встановлення процесуального статусу осіб, майнові права яких можуть бути обмежені під час кримінального провадження: «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт»; «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування»; «інші особи, права чи законні інтереси яких можуть бути обмежені під час досудового

розслідування»; «третя особа»; «треті особи»; «інші особи»; «інший власник або володілець майна». Наголошується на необхідності: 1) комплексного унормування процесуального статусу «третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт» в статті 64-2 КПК, оскільки наділення її правами та обов'язками, передбаченими для підозрюваного, обвинуваченого в частині, що стосуються арешту майна, породжує правову невизначеність та не сприяє належному захисту її прав та законних інтересів; 2) корекції назви цієї особи залежно від вирішення питання про арешт її майна.

У **підрозділі 1.4. «Майно, на яке може бути накладений арешт»** констатується відсутність сталого нормативного визначення економіко-правового поняття «майно» у вітчизняному, міжнародному законодавстві, практиці ЄСПЛ, поліваріантність підходів вчених до усвідомлення понять «річ», «майно», «актив», що породжує «термінологічну дифузію», яка створює проблеми під час правозастосування. Частково така ситуація пояснюється тим, що категорія «майно» не є статичною та знаходиться в постійному розвитку, у зв'язку з чим в майновий обіг залучаються нові об'єкти, які раніше або не існували, або не розглядались, як майно, як от, енергія, електронні гроші, машино-місце, криптовалюта, біоресурси, донорські органи, бездокументарні цінні папери тощо.

Акцентовано увагу на тому, що здатність майна бути предметом арешту в кримінальному провадженні визначається не лише цивільно-правовими, а й кримінально-процесуальними та кримінально-правовими ознаками майна, які, у свою чергу, є похідними від мети арешту.

Розглядаючи види майна, на які може бути накладений арешт, доводиться неприпустимість накладення арешту на: 1) ліміт податку на додану вартість, що доволі часто зустрічається на практиці, оскільки він є арифметичною величиною, що обчислюється за формулою, встановленою Податковим кодексом України; 2) «видаткові операції», які за своєю суттю є фінансовими операціями по списанню коштів з рахунку і не є майном у розумінні ст. 170 КПК.

Проведене дослідження дозволило запропонувати наступні законодавчі корекції: 1) абз. 1 ч. 10 ст. 170 КПК викласти у такій редакції: «10. Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на активи: рухоме чи нерухоме майно, грошові кошти (у тому числі готівкові та кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, корпоративні права, нематеріальні активи, зокрема криптовалюти та електронні гроші»; 2) доповнити ст. 98 КПК України частиною 3 такого змісту: «3) Нематеріальні майнові об'єкти можуть бути визнані речовим доказом, якщо вони є: засобом вчинення кримінального правопорушення; були предметом кримінального правопорушення; набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення».

У підрозділі 1.5. «Критерії правомірності обмеження права власності під час арешту

майна у кримінальному провадженні у світлі практики ЄСПЛ» на підставі аналізу прецедентної практики ЄСПЛ та підходів стосовно усталених принципів дозволеного втручання держави у права людини розроблений та запропонований алгоритм оцінки правомірності обмеження права особи на мирне володіння майном, відповідно до якого слідчий суддя, суд який розглядає клопотання про арешт майна повинен вирішити такі питання: 1) яка мета втручання у право особи; 2) чи є мета втручання у право особи легітимною, тобто чи передбачена вона законом; 3) чи може мета бути досягнута за допомогою арешту майна, чи є він розумним, придатним та необхідним для досягнення цієї мети засобом, та чи є для цього необхідні докази; 4) чи є інший засіб, менш обтяжливий ніж арешт майна, за допомогою якого можна досягти цієї мети; 5) чи є використовуваний засіб пропорційним тій меті, яку держава бажає досягти; 6) чи є пропорційним ступінь обмеження права особи меті, яку прагнуть досягти. Такий алгоритм здатний обмежити дискрецію правозастосовника, убезпечити від свавілля органів державної влади, стати методичним підґрунтям при винесенні кримінального процесуального рішення, вирішити ціннісний конфлікт, що виникає під час застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження, пов'язаний з можливістю втручання органів, які здійснюють кримінальне провадження, у право, гарантоване Конституцією України (ст. 41), КЗПЛ та Першим протоколом до неї, а також КПК (ст. 16), шляхом визначення такого співвідношення легітимної мети втручання та міри втручання, яке забезпечить баланс охоронюваних правом цінностей, між якими виник конфлікт у результаті такого втручання.

Підрозділ ***2.1. «Ініціювання та розгляд питання про арешт майна: проблеми нормативної регламентації та правозастосування»*** містить аналіз спірних питань, які не знайшли однозначного вирішення у науці кримінального процесу та у правозастосовній практиці: стосовно відсутності у КПК прямої вимоги щодо необхідності винесення постанови про визнання матеріального об'єкта речовим доказом; строків винесення постанови про визнання речовим доказом у контексті накладення арешту на майно; дотримання вимог щодо своєчасності звернення з клопотанням про арешт майна; правових наслідків пропуску строку на звернення із клопотанням; судового розгляду клопотання без участі ініціатора такого розгляду.

Зазначається, що невиправданою виглядає наукова позиція щодо потреби законодавчої відмови від передбаченої ч. 9 ст. 170 КПК можливості накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах з огляду на те, що вказаний виняток із засади недоторканності права власності не названий у ч. 2 ст. 16 КПК, а тому є порушенням зазначеної засади. Необхідність інституту попереднього арешту майна як максимально оперативної форми реагування зумовлена об'єктивними реаліями розвитку комп'ютерних технологій, що надають надшвидкі можливості для віддаленого управління коштами на рахунках, з огляду на що положення ч. 9 ст. 170 КПК є досить прогресивним і має

бути збережено, а ч. 2 ст. 16 КПК доцільно доповнити відповідним уточненням.

Підрозділ ***2.2. «Проблемні питання процедури скасування арешту майна»*** складається із 3-х пунктів, в яких авторка аналізує підстави для скасування арешту майна слідчим суддею, судом (в порядку частин 1, 2 статті 174 КПК), осіб, наділених правом звернення до слідчого судді, суду із клопотанням про скасування арешту майна та вирішує питання про взаємозв'язок і конкуренцію інститутів звернення до слідчого судді, суду із клопотанням про скасування арешту майна та апеляційного оскарження ухвали про арешт майна.

Вивчення процесуального статусу осіб, наділених правом звернення із клопотанням про скасування арешту майна в порядку ч. 1 ст. 174 КПК надав можливість констатувати таке: а) володілець майна є особою, права чи законні інтереси якої обмежуються в разі накладення арешту на майно, а тому вказаний суб'єкт має наділятися процесуальними можливостями щодо участі у процедурах прийняття та скасування відповідних рішень; б) з метою запобігання можливості зловживати стороною захисту своїми процесуальними правами доцільно виключити захисника з встановленого у ч. 1 ст. 174 КПК переліку суб'єктів, відсутність яких під час розгляду питання про накладення арешту на майно створює підставу для звернення із клопотанням до слідчого судді, суду про скасування накладеного арешту; в) перелік суб'єктів, задіяних у процедурі накладення та зняття арешту, має бути доповнений потерпілим та його представником.

Право власності має бути визначальним критерієм для встановлення можливості суб'єкта ініціювати питання про скасування арешту майна в порядку ч. 1 ст. 174 КПК. При цьому ініціювання скасування арешту майна (зокрема, з метою реалізації тактики захисту) особами, які не є власниками або володільцями майна, є неприпустимим. Така позиція не повинна стосуватися державно-владних суб'єктів провадження, які в силу засади законності мають діяти неупереджено, забезпечуючи дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу. Зважаючи на вказане, в роботі підтримується пропозиція науковців щодо необхідності доповнення ч. 1 ст. 174 КПК положенням, відповідно до якого слідчий, прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна, якщо дійде висновку, що в подальшому застосуванні цього заходу забезпечення кримінального провадження більше немає потреби.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо процесуального порядку арешту майна у кримінальному провадженні. Проведене дослідження дає можливість сформулювати низку висновків та пропозицій.

1. Інститут арешту майна пройшов тривалий та складний шлях свого законодавчого

закріплення та наукового осмислення. Попри розповсюджене твердження про те, що початок формування цього інституту пов'язується зі Статутом кримінального судочинства 1864 р., дослідження більш ранніх пам'яток права (зокрема, Руської Правди, Судебника Казимира IV 1468 р., Соборного уложення 1649 р., Судебників 1497 р. Івана III та 1550 р. Івана IV Грозного) доводить, що зачатки інституту накладення арешту на майно простежуються вже в нормах Поширювальної редакції Руської Правди та Соборному уложенні 1649 р. У більш звичному для нас вигляді розглядуваний інститут та притаманна йому термінологія, яка використовується й зараз, остаточно сформувались в СКС та СЦС 1864 р.

2. Кримінально-процесуальні кодекси УСРР (1922 р., 1927 р.) з майже дослівним цитуванням увібрали багато положень СКС 1864 р. На поступову зміну нормативного регулювання впливали реновація ЦПК УСРР (1929 р.), нова економічна політика, розвиток цивільного обороту, нові форми економічних відносин, загострення класової боротьби, що обумовлювало збільшення переліку осіб, на майно яких міг накладатися арешт; посилення репресивного впливу у випадках заподіяння шкоди на ґрунті класової боротьби. Новелою КПК 1960 р. стала часткова інкорпорація норм ЦПК УСРР, що закріплювали порядок забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна, та збільшення повноважень прокурора за рахунок прогресивного на той час положення про пред'явлення та/або підтримання заявленого потерпілим цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої злочином, якщо цього вимагає охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров’я, а також з інших поважних причин не можуть захистити свої права.

3. Арешт майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та (або) користування майном, щодо якого існує достатньо підстав вважати, що воно є речовим доказом, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, інших передбачених законом осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна при наявності обґрунтованої підозри, що незастосування цього заходу призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, переміщення, передачі майна.

4. Мета детермінує особливості процесуального порядку арешту, види майна, що підлягають арешту, процесуальний режим арештованого майна, істотно впливає на обсяг повноважень посадових осіб, котрі ведуть кримінальний процес. Фактичні підстави арешту майна не є однорідними та диференціюються залежно від правовідносин, що їх породжують, та мети арешту майна на: а) матеріально-правові (що випливають з норм кримінального законодавства і пов’язані із можливістю здійснення конфіскації майна або спеціальної конфіскації); б) процесуально-правові

(пов’язані з критеріями, передбаченими в ст. 98 КПК); в) цивільно-правові (пов’язані з відшкодуванням шкоди, завданої злочином, а також з іншими майновими стягненнями). Юридичні підстави арешту майна можна класифікувати на загальні (ухвала слідчого судді або суду) та виключні (рішення Директора НАБУ (або його заступника), погоджене прокурором, яке може бути винесено у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину).

5. Використання законодавцем неузгодженої термінології: «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» (ст. 64-2 КПК), «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» (п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК); «третя особа» (п.9-2 ч. 1 ст. 393 КПК), «треті особи» (п.6. ч. 2 ст. 173 КПК); «інші особи» (ч. 4 ст. 173 КПК), «інший власник або володілець майна» (ч. 1 ст. 174 КПК) призводить до правової невизначеності норм, що входять до інституту арешту майна, їх колізійності, негативно позначається на встановленні процесуального статусу зазначених осіб і вимагає негайного усунення такої варіативності законодавчим шляхом.

6. Широке розуміння поняття «майно» у цивільному, господарському законодавстві, міжнародно-правових актах, прецедентній практиці ЄСПЛ, галузева та міжгалузева термінологічна суперечливість норм кримінального процесуального права, що унормовують інститут арешту майна, певне відставання КПК від потреб сучасної правозастосовної практики доказування злочинів, що вчиняються, зокрема, й за допомогою сучасних цифрових технологій, зобов’язує звернути увагу на низку принципових теоретико-методологічних моментів, зокрема: а) зміст поняття «майно», яке використовується у інших галузях права, а також міжнародно-правових актах, указує на неприпустимість його використання у кримінальній процесуальній діяльності без істотної корекції, зважаючи на галузеві особливості та мету арешту майна у кримінальному провадженні; б) обумовлюють потребу зміни підходів до нематеріальних об’єктів як потенційних речових доказів, що уможливлює пропозицію доповнити ст. 98 КПК України частиною 3 такого змісту: «3. Нематеріальні майнові об’єкти можуть бути визнані речовим доказом, якщо вони є: засобом вчинення кримінального правопорушення; були предметом кримінального правопорушення; набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення»; в) найбільш прийнятним як родове поняття, правозастосовний орієнтир для визначення ознак майна, що може бути арештовано під час кримінального провадження, перш за все з метою спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, є поняття «актив»,

використання якого відповідатиме в тому числі й правовому змісту міжнародно-правових актів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

7. Під час застосування арешту майна здійснюється втручання в фундаментальне право особи на мирне володіння майном, яке захищається Конституцією України та міжнародно-правовими актами, тому критеріями правомірності такого обмеження прав осіб повинні бути законність, легітимна мета та їх необхідність в демократичному суспільстві. Здійснення оцінки слідчим суддею правомірності обмеження прав особи на мирне володіння майном доцільно уявити як такий алгоритм, за яким слідчий суддя, який розглядає клопотання, або слідчий, який його складає, повинні вирішити питання: 1) яка мета втручання у право особи; 2) чи є мета втручання у право особи легітимною, тобто чи передбачена вона законом; 3) чи може мета бути досягнута за допомогою арешту майна, чи є він розумним, придатним та необхідним для досягнення цієї мети засобом, та чи є для цього необхідні докази; 4) чи є інший, найменш обтяжливий засіб, ніж арешт майна, за допомогою якого можна досягти цієї мети; 5) чи є використовуваний засіб пропорційним тій меті, яку держава прагне досягти; 6) чи є пропорційним ступінь обмеження права особи меті, яку бажають досягти.

8. Використання законодавцем у ч. 5 ст. 171 КПК різних часових величин («не пізніше наступного робочого дня» та «протягом 48 годин») для унормування обов'язку прокурора звернутися до суду з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майно є негативним явищем, оскільки: а) призводить до дезорієнтації при спробі визначитися з законодавчими пріоритетами в оперативності «запуску» судового контролю за дотриманням майнових прав залежно від способу тимчасового вилучення майна; б) є причиною помилок у правозастосуванні, оскільки ускладнює вибір необхідного правила для обчислення процесуального строку; в) безпідставно встановлює різні правові підходи до регламентації однотипних ситуацій. Сказане обумовлює необхідність сформулювати низку конкретизованих висновків і пропозицій як de lege lata, так і de lege ferenda, зокрема:

а) у практичному правозастосуванні строк, протягом якого слідчий, прокурор мають звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, в одних ситуаціях буде тривалішим у випадку, передбаченому абз. 1 ч. 5 ст. 171 КПК, а в інших – у випадку, передбаченому абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК. Правило, передбачене абз. 1 ч. 5 ст. 171 КПК, де як одиницю виміру строку використано формулювання «не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна», забезпечує різну тривалість для можливості звернення із клопотанням про арешт майна залежно від того, який день (дні) з позиції трудового законодавства (вихідні, святкові) слідує (слідують) після тимчасового вилучення майна. При цьому у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді законодавець забезпечив константу в питанні строку «запуску» судового контролю за дотриманням майнових прав особи –

48 годин незалежно від того, який день (робочий чи неробочий) настає після тимчасового вилучення;

б) слід звернути увагу, що у абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК закон встановлює обчислення строку подання клопотання про арешт майна саме годинами, а не днями чи місяцями, і тому не може бути виправданням пропуску 48-годинного строку на подання вказаного клопотання посилання на те, що його закінчення припало на неробочий день, оскільки відповідно до ч. 7 ст. 115 КПК України таке правило поширюється на обчислення процесуальних строків лише днями або місяцями;

в) законодавчо встановлене правило про розрахунок строку звернення із клопотанням про арешт майна в годинах (абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК) зобов'язує враховувати, що момент відліку строку (завершення складання протоколу огляду або обшуку) завжди фіксується із точністю до хвилини, тоді як фіксація моменту звернення із клопотанням про арешт майна до слідчого судді такою точністю не відрізняється. З огляду на викладене, слідчому, прокурору при поданні клопотання про арешт майна до канцелярії суду варто наполягати на фіксуванні на другому екземплярі клопотання не лише дати надходження документа, а й точного часу його надходження. Вказане забезпечить можливість довести дотримання вимоги абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК у разі оскарження законності ухвали про арешт майна у зв'язку із недотриманням строків звернення із клопотанням;

г) єдиним поясненням нормативних відмінностей у визначенні строку на звернення із клопотанням про арешт майна в порядку абз. 1 ч. 5 ст. 171 КПК та абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК може бути дефект, викликаний відсутністю системного підходу при внесенні законодавчих змін. Це призвело до фрагментарного корегування окремих інститутів, і, як результат, – різних підходів до нормативного врегулювання однотипних ситуацій. Зважаючи на вказане, раціональним буде здійснити необхідне нормативне корегування ч. 5 ст. 171 КПК, спрямоване на приведення «до єдиного знаменника» правової регламентації строку звернення із клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна. Як «єдиний знаменник» доцільно використати саме формулу, закладену в абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК, і розповсюдити правило, відповідно до якого «клопотання про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна» на усі випадки тимчасового вилучення майна, незалежно від варіацій такого вилучення.

9. Частина 1 ст. 174 КПК містить три самостійні, альтернативні підстави для реалізації алгоритму скасування арешту майна через звернення із клопотанням до слідчого судді, суду: 1) відсутність особи при розгляді питання про арешт майна; 2) відсутність потреби у подальшому застосуванні арешту; 3) необґрунтованість накладеного арешту. Системний аналіз законодавства, наукових позицій та практики правозастосування дає можливість сформулювати з цього питання такі висновки і пропозиції:

а) доцільно законодавчо закріпити диференційований підхід до причин відсутності особи під

час розгляду питання про накладення арешту на майно як підстави для виникнення права на звернення до слідчого судді, суду із клопотанням про скасування арешту. Зокрема, право такого звернення має виникати лише за умови, що клопотання про накладення арешту на майно розглядалось без повідомлення заінтересованих осіб (у режимі ч. 2 ст. 172 КПК), або якщо особа з поважних причин була відсутня під час розгляду такого клопотання;

б) необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 174 КПК шляхом доповнення її таким положенням: «Слідчий суддя, суд має право залишити без розгляду клопотання про скасування арешту майна у зв'язку із тим, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про арешт майна, якщо у клопотанні не зазначено нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом». Такі обмеження щодо можливості звернення із клопотанням про скасування арешту майна (процесуальні фільтри) відповідатимуть як позиції КСУ, так і практиці ЄСПЛ, адже переслідуватимуть цілком легітимну мету (забезпечення процесуальної економії та запобігання зловживанням учасниками процесу своїми процесуальними правами), але при цьому не порушуватимуть самого права на доступ до правосуддя (можливість звернення із клопотанням про скасування арешту майна зберігатиметься);

в) потрібно виключити з абз. 2 ч. 1 ст. 174 КПК таку підставу для звернення до слідчого судді, суду із клопотанням про скасування арешту майна, як «необґрунтованість накладеного арешту». Вказане є підставою для скасування рішення апеляційною інстанцією (п. 2 ч.1 ст. 409 КПК), але не може бути підставою для скасування рішення тим же слідчим суддею, судом, який його виніс.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Котова А. С. Становлення інституту накладення арешту на майно в кримінальному процесі. *Порівняльно-аналітичне право:* електрон. наук. фахове *вид.* Ужгород, 2017. № 4. С. 287-291. URL: http://www.pap.in.ua/4_2017/87.pdf

2. Котова А. С. Проблеми визначення поняття «арешт майна» у кримінальному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права:* зб. наук. пр. Вип. 5. Т. 3. Київ, 2018. С. 106–111.URL:https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=2155581

3. Котова А. С. Арешт майна у кримінальному провадженні: порівняльно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право:* електрон. фахове вид. Ужгород, 2019. № 3. С. 216–221. URL: http://www.pap.in.ua/3_2019/59.pdf

4. Котова А. Проблеми накладення арешту на майно з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином. *Теория и практика:* нац. юрид. журнал (Молдова) (Jurnalul juridic national: teorie şi practică).Кишинев. 2019. № 5 (39). С. 138–141.

5. Котова А. С., Капліна О.В. Критерії правомірності обмеження права власності під час арешту майна у кримінальному провадженні в світлі практики Європейського суду з прав людини. *Право України.* 2019. № 9. С. 65–84.

6. Котова А. С. Винесення постанови про визнання речовим доказом як передумова арешту майна. *Науковий вісник публічного та приватного права:* зб. наук. пр. Вип. 3. Т. 2. Київ, 2019. С.178–184. URL:http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/3/tom_2/30.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Котова А.С. Наложение ареста на имущество как мера уголовного процессуального принуждения: опыт Украины. *Аубакировские чтения:* Матер. междунар. науч.-практ. конф. (19 февраля 2017, г. Алматы, Казахстан). С. 221–223.

2. Котова А. С. Політика в сфері протидії злочинності повинна бути правовою. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2017. С. 289–293.

АНОТАЦІЯ

Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2020.

Робота спрямована на поглиблене вивчення теоретичних та прикладних аспектів проблематики арешту майна у кримінальному провадженні. Досліджується становлення інституту накладення арешту на майно. З'ясовується правова природа арешту майна, процесуальний статус осіб, на майно яких може бути накладений арешт. Піддано критиці варіативність термінології, яка використовується в КПК та породжує правову невизначеність під час встановлення процесуального статусу осіб, майнові права яких можуть бути обмежені під час кримінального провадження. Констатована неприпустимість використання міжгалузевого поняття «майно» без істотної корекції, зважаючи на галузеві особливості та мету арешту майна у кримінальному провадженні. Надано класифікацію підстав та умов арешту майна.

Розроблено авторську дефініцію поняття «арешт майна» та модель алгоритмізації оцінки слідчим суддею правомірності обмеження права особи на мирне володіння майном під час розгляду клопотання про арешт майна в тому числі з урахуванням практики ЄСПЛ. Виявлено існуючі дефекти кримінального процесуального законодавства стосовно процедури арешту майна та сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо їх подолання.

Ключові слова: недоторканність права власності; заходи забезпечення кримінального провадження; арешт майна; накладення арешту на майно; попередній арешт майна; майно, на яке може бути накладений арешт; тимчасове вилучення майна; скасування арешту майна.

АННОТАЦИЯ

Котова А. С. Процессуальный порядок ареста имущества в уголовном производстве. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2020.

Работа направлена на углубленное изучение теоретических и прикладных аспектов проблематики ареста имущества в уголовном производстве. Исследуется становление института наложения ареста на имущество. Выясняется правовая природа ареста имущества, процессуальный статус лиц, на имущество которых может быть наложен арест. Подвергнута критике вариативность терминологии, используемой в КПК, которая порождает правовую неопределенность при установлении процессуального статуса лиц, имущественные права которых могут быть ограничены в ходе уголовного производства. Констатирована недопустимость использования межотраслевого понятия «имущество» без существенной коррекции, учитывающей отраслевые особенности и цели ареста имущества в уголовном производстве. Осуществлена классификация оснований и условий ареста имущества.

Разработана авторская дефиниция понятия «арест имущества» и модель алгоритмизации оценки следственным судьей правомерности ограничения права человека на мирное владение имуществом при рассмотрении ходатайства об аресте имущества, в том числе с учетом практики ЕСПЧ. Выявлены дефекты уголовно-процессуального законодательства, регулирующего процедуру ареста имущества, и сформулированы научно обоснованные предложения по их преодолению.

Ключевые слова: неприкосновенность права собственности; меры обеспечения уголовного производства; арест имущества; наложение ареста на имущество; предварительный арест имущества; имущество, на которое может быть наложен арест; временное изъятие имущества; отмене ареста имущества.

SUMMARY

Kotova A. S. Procedural order of seizure of property in criminal proceedings. - Qualifying scientific work printed as the manuscript.

Dissertation for Candidate of Legal Sciences Degree, specialty 12.00.09 “Criminal Procedure and

Criminalistics; forensic examination; operational search activity". – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

The work is aimed to in-depth study of theoretical and applied aspects of the seizure of property in criminal proceedings. The theoretical and legal bases of property seizure in criminal proceedings are analyzed. In particular, the formation of the institution of seizure of property in criminal proceedings was considered, starting with the Extensive Edition of Russkaya Pravda and the Council Code of 1649 and other monuments of law. The conclusion was made about the need to revise the theory of criminal procedural coercion, which was developed in the late twentieth century due to the significant update of domestic legislation and the adoption of the CPC 2012; its inability to conceptually and systematically reflect the modern patterns of application of measures to ensure criminal proceedings. Particular attention is paid to the legal nature of seizure of property in criminal proceedings, which determined the implementation of scientific analysis of its essential features, notion, definition of tasks, goals, grounds, conditions and functional orientation.

The variability of terminology which is used in criminal procedural legislation and create legal uncertainty in establishing the procedural status of persons whose property rights may be limited during criminal proceedings has been criticized.

The logical part of the work has become the consideration of the problematic issues of determining the property that can be seized. The inadmissibility of using the intersectoral concept of «property» without significant correction, given the field characteristics and purpose of seizure of property.

Since the seizure of property interferes person's fundamental right to peaceful possession of property, which is protected by the Constitution of Ukraine and international legal acts, the criteria of legality of restriction of property rights during the seizure of property are considered in the dissertation through the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, its Protocol and the case-law of the European Court of Human Rights. The debatable issues concerning the moment of issuing a ruling on recognizing temporarily seized property as material evidence, missing without good reason the period of seizure of property, the order of considering the motion for seizure of property and its cancellation are considered.

The author's definition of the term «seizure of property», a model of algorithmization of the assessment of the legality of restricting a person's right to peaceful possession of property by the investigating judge while considering a motion for seizure of property, taking into account the case law of the ECHR and other suggestions to improve legislation.

Key words: inviolability of property rights; measures to ensure criminal proceedings; seizure of property; applying of seizure of property; preliminary seizure of property; property which can be seized; temporary seizure of property; revocation of seizure of property.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент В.І. Маринів

Підписано до друку 08.09.2020 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 504

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77